

פסחים קז

משה שווערד

1. הרא"ש על ברכות פרק שלישי - סימן ב

[דף יח ע"א] פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. אמרו שפעם אחת היה ר"י ז"ל אונן ואכל בלא הבדלה. א"ל תלמידיו ונבדיל לפניך. אמר להם האמרינן בירושלמי אם ברכו אין עונה אחריהם אמן. ולמחרתו כשבא מבית הקברות אמרו לו למה אינך עושה הבדלה האמרינן טעם מבדיל והשיב להם מאחר שהייתי פטור אמש בשעת חיוב הבדלה משום שהייתי אונן גם עתה פטור אני. שכן מצינו בפרק קמא דחגיגה (דף ט.) חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני כיון שנדחה ביום ראשון שוב אינו חייב ביום שני. וה"ר מאיר ז"ל דנורנבערג כתב בהלכות שמחות שלו מי שיש לו מת בשבת ולא נקבר עד למחר ולא הבדיל במוצאי שבת נ"ל שמותר לאכול בלא הבדלה. דאמרינן בפ' מי שמתו מי שמתו מוטל לפניו פטור מכל מצות שבתורה. ואמרינן עלה בירושלמי כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. וביום המחרת לאחר שנקבר מתו אסור לאכול עד שיבדיל דהא קי"ל בערבי פסחים (דף קו:וקז.) טעם מבדיל. ואמרי' נמי מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה...

...ונ"ל כדברי ר' יהודה דהא דאמרינן בע"פ מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה. היינו כשלא היה לו יין במ"ש או שאירעו אונס אחר שלא היה יכול להבדיל. אבל אונן דבשעה שחל עליו חיוב הבדלה היה פטור נפטור לגמרי ותו לא מיחייב. ודמא לגמרי לההיא דחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני:

- [נראה דהמח' אם 'מבדיל והולך כל השבת כולה' הוא זמן תשלומין של הבדלה או הוא עיקר זמנה של הבדלה ורק לכתחילה במוצאי שבת]

2. ח' הר"ן על פסחים דף קז/א

ולפי שיטה זו כשחל ט' באב במוצ"ש אין מבדילין כלל, אבל בה"ג ז"ל כתב שאע"פ שהבדלה אין לה תשלומין אלא כל היום כולו נמצא שאין לה להבדלה תשלומין כלל, דכיון דיום הולך אחר הלילה כולי יומא מוצ"ש הוא, ואפשר לי לומר לדעתו ז"ל שלפי שעשאוהו כפושע ומזיד כיון שלא הבדיל כל היום לא נתנו לו תשלומין, כדאמרינן בפ' תפלת השחר (כ"ו א) דאע"ג דמי ששכח ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים אפ"ה אם הזיד ולא התפלל אין לו תשלומין, וכאן אפילו שכח כפושע ומזיד הוא כיון שעבר יום אחד ולא נזכר, אבל היכא דלא אפשר כט' באב, סמכינן אלישנא דמרימר דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה:

מיהו כתב הרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם דאפי' למ"ד מבדיל והולך כל השבת כולה, הבדלת מוצאי שבת של ט' באב אינה צריכה תשלומין, שלא נתחייב אותו מוצ"ש בהבדלת כוס, דהא אמרינן בפ' אין עומדין (ל"ג א) בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו קבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס, וכיון שהבדלה על הכוס מטולטלת היא בין עניות לעשירות אין לך עניות גדול מלילי ט' באב שכל ישראל עניים מרודים הם, הילכך לא מיחייבא בתשלומין:

3. תוספות מסכת פסחים דף קז עמוד א

אמימר מתני לה כו' - בסוף מילתיה גרסינן מבדיל והולך כל היום כולו דאי לאו הכי היינו לישנא קמא והלכה כלישנא קמא דמבדיל עד רביעי בשבת כדאמר רבי חייא לעיל **ובתשעה באב שחל להיות במוצ"ש נמי רגילין להבדיל אחר התענית וכן בסדר דרב עמרם.**

4. רשב"ם מסכת פסחים דף קז עמוד א

חמר מדינה. אין יין אחר בעיר הזאת כי אם שכר הלכך מבדילין בו וכן הלכה. **אבל מים לא איקרו חמר מדינה ואין מבדילין על המים אפילו היכא דליכא שכר ויין:**

5. ביאור הלכה סימן ערב ד"ה שמקדשין

שמקדשין על שכר - עיין במ"ב והוא מהמ"א בשם הפוסקים **ודעת הרמב"ם דאם רוב שתיית המדינה הוא שכר מקרי חמר מדינה ומשמע דאפילו יש ג"כ יין בעיר** [ועיין בא"ר] אך הוא סובר דלא מהני חמר מדינה אלא בהבדלה אבל בקידוש אין רשאי לקדש על שום משקין חוץ מן היין:

6. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן עה

במיני משקה של סאדע וכדומה אם יש להבדיל עליהן כדין חמר מדינה מע"כ ידידי מוהר"ר נתן גדליה נאדעל שליט"א.

בדבר המשקאות של מיני סאדע /סודה/ אם יש להם דין חמר מדינה לקדש בשחר ולהבדיל עליהן, הנכון לע"ז דהן כמים בעלמא דאף ששותין אותם גם בסעודות החשובות ומכבדין בהם אבל הוא רק כשתית מים לצמאון ולהתקרר בימים החמים ובשעה החם להם, והכבוד בהם הוא ג"כ רק כשצריכין לזה וגם במים צונגין מכבדין כשצריכין להם. וחשיבות משקה הוא שאין השתיה מחמת שצריכים להם לצמאם אלא שותים אותם אף בלא צורך לגופם אלא בשביל כבוד הסעודה וכבוד האורחים, דאין שום אדם שותה יין ויי"ש ושכר לצמאון דע"ז שותין מים שיותר עדיפי אלא רק לכבוד בעלמא שותין אותן ואלו המינים נקראים בשם

משקה וחמר מדינה... ובעצם גם בטיי ובחלב רק בדוחק גדול יש לסמוך עליהם ולהבדיל ולקדש עליהם וגם בעה"ש שם כתב שרק מפני הדחק יש מקילין על טיי וחלב. ובמ"ב/ס"י/ערב/ס"ק כ"ד כתב שאין לקדש ולהבדיל על חלב בשם הברכ"י, ואודות טיי לא הזכיר משמע שגם על טיי אין לקדש ולהבדיל, וכן ודאי מן הראוי לעשות, ובפרט שבמדינתנו מצוי יין אבל מ"מ אם נזדמן שאין לו יין ולא שום משקה אחר אלא טיי וחלב יכול לסמוך על המקילין בהבדלה והקידוש יהיה על הפת. ולענין טיי וחלב מה עדיף לפ"מ שבארתי בטעם המתירין נמצא שטיי עדיף, אך אולי מצד החשיבות חלב עדיף, ולכן אין בידי להכריע מה עדיף לו בשעת הדחק. אבל במיני סאדע גם בשעה"ד לא יקדש ולא יבדיל עליהן. יידו, משה פיינשטיין.

7. ספר דבר יעקב

ד] ואייתניא ליה שיכרא ובת טות - כתבו התוס' [קו: ד"ה מקדש] ורבינו דוד ומהר"ם חלאה שגראה מכאן ראה שאין מבדילין על הפת. והטעם דדוקא קידוש שהוי במקום סעודה, וכיון שהיא חובת הסעודה אפשר לקדש אפת, משא"כ הבדלה שאינה במקום סעודה.

8. ספר דבר יעקב

ה] לשנה תו איקלע לאתרין לא הוה לן חמרא אייתניא שיכרא אמר אי הכי חמר מדינה הוא - הרש"ש מקשה כיון שהביאו לו שכר שנה שעברה ולא רצה להבדיל, למה בשנה השניה הביאו לו שוב שכר. ומתירן שבשנה הראשונה הביאו לו ולכן קאמר אייתניא ליה, אבל בשנה שניה הביאו לעצמם, ולכן לא קאמר אייתניא ליה. מיהו הר"י גורס אייתניא ליה, ואפשר שהביאו לו כדי שיבין מזה שהוי חמר מדינה כפי שבאמת הבין.

9. מהר"ם חלאווה על פסחים - דף קז/א

אייתני' לי' שיכרא אמר חמר מדינה הוא אבדיל וטעים מידי. ודוקא להבדלה הוא דמבדילין אחמר מדינה אבל לקדושי לא. דאין מקדשין אלא על יין הראוי לנסך ע"ג המזבח וה"מ דלא קבע עלייהו אבל קבע עלייהו לית לן בה. ודוקא אשיכרא הוא דמברכין כל דקבע (ל) עילוי' אבל אמיא ליכא מאן דאמר, והא דאמר' דאין מקדשין אלא על היין כתבתי' בארוכה בבבא בתרא פרק המוכר פירות...

10. ח' הר"ן על פסחים דף קז/א

ושכרא נמי דמעלי כי קבע עילוי' דוקא לענין ברכת המזון, אבל לענין קדוש אפילו קבע עילוי' א"נ הוה חמר מדינה אין מקדשין עליו, דהא אמרינן בפרק המוכר פירות (צ"ז א') שאין מקדשין אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח, דקדוש אפשר בפת. אבל הבדלה וברכת המזון שא"א בפת התירו בהבדלה כל היכא דהוי חמר מדינא ובברכת המזון כל היכא דקבע סעודתיה עילוי':

11. רשב"ם מסכת פסחים דף קז עמוד א

מיסרן ומפייס. בתמיה. וכי מי שמצער ראוי הוא לפייס ולרצות להקב"ה ולומר עליו קידוש?

12. רש"י מסכת פסחים דף קז עמוד א

מייסרן ומפייס - מצערין, ובשעת שתיה מפייסין הן, כלומר טובים הן וראוי לומר עליהן קידוש והבדלה!

13. ספר דבר שמואל

ונמצינו למדים לדעת הרשב"ם לכלכה: ח) שאם אינו חמר מדינה
אין מקדשין ואין מצדילין אפי' כשעיי"ז יחצטל ממלוות
הכלכה. ג) אבל בחציו מקדשין ומצדילין לכתחילה. ג) ואם כיו חמר
מדינה ואפשר לערוה ולחזר אחר יין יחזר אחר יין. ד) אך אם אין
יין בכל העיר יבדיל לכתחילה על השכר. ה) ובקדוש נראה דיקדש
על הפת ולא על שכר, והטעם בזה כמו"ש הבי"ט סי' רע"ז בדי"ה
ועל הפת דסתם ב"ח מתאווים יותר למאכל מלמשתה יש להם לקדש
על החציו. תחילה ודוקא יין דמנוח לקדש על היין ויכל להקדימו
אפי"פ שאינו חציו. ו) ואם שפר חציו לו יקדש על השכר כדחזקן
בפוסק דר"ב.

14. שו"ע אורח חיים - סימן רעא

(יד)[1] אם לא טעם המקדש, וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו (פי' מלא פיו), יצא; ואין שתיית שנים
מצטרפת למלא לוגמיו, ומ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם. [2] וי"א דכיון שבין כולם טעמו כמלא
לוגמיו יצאו, דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור. [3] והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש לא יצא,
וראוי לחוש לדבריהם; ודוקא בקידוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחר:

15. רש"י מסכת פסחים דף קז עמוד ב

ומשום מצה - שיכנס לה כשהוא תאוה.

16. ספר דבר יעקב

א) דילמא אתי למיכלה למצה אכילה גסה -
פירש"י שיכנס לה כשהוא תאוה. משמע שהוי חסרון
בהידור מצוה, וכמו שפירש"י ורשב"ם לעיל [צט: ע"ש אות ג],
וכן משמע מלשון הרמב"ם [חמץ ומצה ו-יב] שכתב כדי שיכנס לאכילת מצה בתאוה.
אבל הרשב"ם והתוס' כאן מפרשים משום שאכילה גסה לא שמה אכילה.
רבינו דוד והרש"ש [צט: והחת"ס [ד"ה עד] מקשים על רש"י והרשב"ם [לעיל צט:] מהגמ' כאן
שאומרת הטעם משום שמא יבוא לאכול מצה אכילה גסה. מיהו רש"י כאן [ד"ה ומשום] פירש שיכנס
לה כשהוא תאוה, ואפשר שהיה לרש"י גירסא אחרת.

הרש"ש מתרץ ע"פ התוס' [כאן ד"ה דילמא] שכתבו שיש שני סוגים של אכילה גסה, וילמד
הרשב"ם שכאן מייירי שהוי קצת גסה, ולכן הוי רק חסרון שאינו הידור מצוה. מיהו ממה שכתב הרשב"ם
שהאוכל אכילה גסה הוי מזיק, משמע שמירי שהוי אכילה גסה ממש.

17. תוספות מסכת פסחים דף קז עמוד ב

דילמא אתי למיכל אכילה גסה - ואינה אכילה כדאמרינן בפרק בתרא דיומא (דף פ:): האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור וקשה דאמרי' בנזיר (דף כג.) גבי פסח זה שאכלו אכילה גסה ופושעים יכשלו במ ופריך רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קא עביד ואומר ר"ת דתרי גווני אכילה גסה אחת שנפשו קצה מלאכול ועל אותה פטור ביוה"כ ויש אכילה גסה שאינו מתאוה לאכול אך יש בה טעם והא דפסח נאכל על השבע היינו שמתאוה לאכול קצת ועוד י"ל דאין לו לקרותו רשע כיון שקיים מצות פסח אע"פ שלא קיים מצות אכילה דאכילת פסחים לא מעכבא ומה שפירש רשב"ם דנקט מצה משום דשייכא אפילו בזמן הזה דליכא פסח לא נהירא דאפילו הוי טעמא משום פסח אסור בזמן הזה כדמוכח בסמוך גבי רב ששת דהוה יתיב כולי יומא בתעניתא ופירוש אחר עיקר שפ"י דנקט מצה דבאכילה מועטת הוי אכילה גסה.

18. ספר דבר יעקב

ד' בא"ד - והא דפסח נאכל על השובע היינו שמתאוה לאכול קצת - המאירי כתב דהיינו שע"י אכילתו הוא יהיה שבע, אבל קודם אכילתו אינו שבע. וכן משמע מלשון הרמב"ם [קרבן פסח ח-ג], שכתב שאוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו. [אבל מהר"ץ משמע דהיינו שכבר שבע לפני שמתחיל לאכול. וכן משמע מתלמיד הרשב"א שמבאר אכילה גסה על השובע שאינה לתיאבון.

19. שערים מצויינים בהלכה

דף קז: דילמא אתי למיכלה למצה אכילה גסה. פרשב"ם דאכילה גסה אינה אכילה. וכן הביאו התוס' ראי' מגמרא נזיר (כג.) דפסח שאכלו אכילה גסה אינה אכילה. ומזה הוכיח במשנה למלך (יסוה"ת פ"ה ה"ח) דאם אוכל דבר איסור כגון שהיה שבע הרבה עד שקץ בה, אע"ג דהמאכל בעצמו הוא טוב, ורק מצד האוכל הוי שלא כדרך הנאתו, אין כאן אכילה ואסור רק מדרבנן, וכמו כן באכילת מצוה אינה אכילה בכה"ג. ועי' מה שכתבנו לעיל (לה. ד"ה המחזה). ומצאתי בנימוקי יוסף כאן שכתב, אכילה גסה בענין מצוה לא יצא ידי חובתו וכמו כן באיסורין.

20. ספר דבר שמואל

ויש לחקור אם אכילה גסה הוא דין אחד עם שלא כדרך אכילתו ולכאורה סברא אחת לשניהם שאינו מהנה באכילתו, ומלאו לבחורונים צ"י דיעות צוה, אי כמשנה למלך צפ"ה מהי יסוה"ת ה"ח נסתפק באוכל דבר איסור אכילה גסה אם חייב וכתב שאין לבוכיה

ממה דפטור בשלכדכ"י דיש לחלק משלח כדכ"י שהמאכל מלך ענמו ל"י כדכ"י כגון שפירב צו דבר מר או שאכלו חס עד שנכווה גרונו, להיכי שאכלו אכילה גסה שהמאכל מלך ענמו כיו כדרך הנאחו חלא שהשינוי זה מלך האוכל שבי קץ במחזו, אך מסקנתו שם כיון דחזיק בכל דוכתי דאכילה גסה ל"ש אכילה א"כ הי"ה בכל מקום דכתיב לא תאכל כשאכלו אכילה גסה פטור, אמנם בצער בחלב וכלאי הכרס דחייב אפי' שלכדכ"י הי"ה דחייב דאכילה גסה אח"ד, ומצואר מדבריו דאכילה גסה עכ"פ לא גרעה משלכדכ"י.

ואח"כ נסתפק שם המ"ל במ"ע אם אכלו שלכדכ"י אם יולא יד"ת ומסקנתו דכמו בל"ת פטור בשלכדכ"י הי"ה במ"ע לא יולא יד"ת, וסו"ס שם חלא שלח מלאתי דין זה בפירוש במ"ע עכ"ל, ודברי המ"ל חמוכים דכיון שהוא כחז לעיני דאכילה גסה לא גרע משלכדכ"י וכיון דאכילה גסה מלאנו צהדים שאינו יולא יד"ת (ביצמות דף מ' וצ"ק ק"י) א"כ שלכדכ"י ג"כ א"י יד"ת.

ב"דעת הקובץ שם להיפך דדוקא אכילה גסה דגרע לא שמי' אכילה חבל שלכדכ"י דעדיף נימא דגבי מ"ע יולא יד"ת, והוכיח ממ"ש הפניי דלחזקי דנפק"ל איסור הנאה מלא אָבֵל, כנ איסורים שנתורה איסורים שלכדכ"י ודין זה דאכילה גסה פטור הוא מוסכס אליבא דכו"ע, וכן בחשו' שהג"ח סו' ע"ז ר"ה לאיסור ציוה"כ שלכדכ"י משום דלא כתיב צו' אכילה והעפ"כ פשיטא לן דאכילה גסה פטור.

21. שו"ת רב פעלים חלק א - אורח חיים סימן ה

ראובן נתעבב ולא התפלל מנחה עד שהגיע עת קרוב לסוף זמנה, ומשער בדעתו אם יתפלל מנחה יושלם זמנה באמצע העמידה, דמוכרת לגומרה אחר זמנה, אי שרי למעבד בכהאי גוונא... שוב האיר השי"ת את עיני, וראיתי בפסחים דף ק"ז ע"ב, דמקשי הגמרא סוף סוף מאי רבותיה דאגריפס, הא מטיא ליה זמן איסורא, ופירש רשב"ם ז"ל וז"ל הא מטא ליה עידן איסוריה קודם שיגמור סעודתו, דאפילו רבי יוסי דפליג בהפסקת ערב פסח בריש פרקא, ואמר שלא להפסיק מאחר שהתחיל לאכול בהיתר, הכא מודה דאסור, דמעיקרא לדעת כן היה אוכל בתשע שעות, שיגמור סעודתו בתוך זמן איסוריה, וכשמתחיל לאכול אחר זמן איסורו דמי ואסור עכ"ל. ומצינו למידין, כל כהאי גוונא שידוע מתחילה שאינו גומר אלא אחר הזמן, ה"ז אסור להתחיל בתוך הזמן, דלכתחילה לא סמכינן לומר כיון שהתחלה בהיתר לא חיישינן לגמר הדבר, וא"כ ה"ה הכא בנ"ד כיון שידוע שלא יגמור התפלה אלא אחר הזמן, אסור לו להתחיל קודם. ...

1. שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן יז [עוד עיין במראה מקומות לדף קה] סברת הב"ח לחלק בין קידוש להבדלה ולסלק קושייתך מפרק ע"פ, והוא בשלמא קידוש אף על גב דלכאורה זכור בכניסתו משמע מ"מ כיון דהקדושה מוספת והולכת וכבוד יום עדיף מכבוד לילה והיה ראוי לקדש ביום על תוספת קדושתם, ונהי אי קדיש בכניסתו סגי לכל מה שמוסיף והולך מ"מ מזרבנגן תיקנו עכ"פ קדושה רבא לתוספת קדושת היום, ויש מאנשי מעשה מדקדקים לברך על הכוס גם בסעודה ג' משום תוספת קדושה, ונהי דלא חייבתו תורה בכל אלו מ"מ מי שלא קידש בלילה ומקדש ביום איננו רק תשלומין כי על שינוי קדושה הנכנסת עתה ג"כ מברך: כל זה בקדושת היום משא"כ בהבדלה דלא שייך אלא ברגע פרידת שבת מהחול ועל אותה רגע מברך ושוב כל ימי החול שוים ואם מבדיל אח"כ אינו כמו פורע חובו שהרי חייב לברך בזמנו ואיננו אלא תשלומין ע"כ בהויד ולא הבדיל אין לו תשלומין וממילא לק"מ מפרק ע"פ...

2. ספר דבר שמואל [דף קה]

המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס. נראה דהבדלה בתפילה יש בה צד דיונים אי חיוז מלווח הבדלה דקדשכו צניחותו אי מבי"ח או מדרבנן לכל חד כדאית ליי, ולפי"ז צריך נכיון ללאח ידי"ח אי מלווח לריכות כוונה, צ"י הוא דין בנוסח התפילה, שצריך להזכיר מעין המאורע כמו יעלה ויבוא ועל הניסים, כך צריך להזכיר את יציאת השנה צמול"ש, וראוי לזה מדאמרין בצרכות (דף ל"ג.) שאם הבדיל על הכוס קודם התפילה צריך להבדיל בתפילה, הזינן דאע"ג שכבר יצא ידי"ח בחיוז הבדלה שעל הכוס, אעפ"כ צריך להבדיל בתפילה והוא משום דנוסח התפילה דמול"ש כן הוא שצריך להזכיר את המאורע, וצט"ע סי' רל"ט סעי' י' דאסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל ואם הבדיל בתפילה מותר אע"פ שעדיין לא הבדיל על הכוס עכ"ל, והנה אם נימא שהוא רק דין מסוים מנוסח התפילה למה יתיר את המלאכה, הרי איסור המלאכה נוצע מכה שעדיין לא יצא ידי"ח הבדלה, ואי"כ ראוי מזה דתרוויכו איתנייכו צ"י דמלכד דין חובת חיוז הבדלה שע"ז הותר בעשיית מלאכה, הוא גם דין בנוסח התפילה.

וגם עלם היסוד שאחכ חוננתנו הוא מסדר התפילה כזר הוצא כן בשם הגר"ח דלכן בתפילת תשלומים ציוס אי; אם שכה להתפלל צמול"ש יאמר אחכ חוננתנו בתפילה הראשונה ולא בשניה שהיא התשלומים, משום שהיא דין בתפילה הראשונה של חול, (ומה שתמורה עליו משיעת המחבר והפוסקים יישז דצרו הגר"ד סולגזייניק שי צסוף ספר בנין מרדכי היא על צרכות שנדמי"ח).

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף קז עמוד א

מר ינוקא ומר קשישא. בפשטות מר ינוקא הוא הצעיר ומר קשישא הוא הזקן, וא"כ קשה למה מזכיר הצעיר קודם, ומפרש בתוס' ב"ב ז' ע"ב ד"ה מר דאדרבה מר ינוקא היינו שנולד בינקותו של רב חסדא ומר קשישא - שנולד בקשישותו. (וזהו שצויין כאן עה"ג).

תפילת מנחה

משה שווערד

1. תוספות מסכת פסחים דף קז עמוד א

סמוך למנחה - תימה אמאי קרי ליה מנחה דאי משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים הלא גם בשחר קריבה מנחת חביתין ומנחת תמיד וי"ל בשחר יש שם אחר תפלת שחרית ועוד דאמרינן בפרק קמא דברכות (דף ו:): הוי זהיר בתפלת מנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת מנחה ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה ולכך קרי ליה תפלת מנחה שאז היה שעת רצון.

2. עיין במסורת הש"ס [שם]

3. ספר פתח עינים

דף ק"ז ע"א. תוס' ד"ה סמוך למנחה תימא
אמאי קרי ליה מנחה וכו'
ובלקוטי רבינו בצלאל כ"י כתב משם גיליון.
נ"ל דלכך נקרא מנחה לפי דבמנחה כתיב ונפש
כי תקריב מנחה דמעלין עליו כאלו הקריב נפשו
וכן יצחק שתקן מנחה נחשב לו כאלו אפרו צבור
ע"ג המזבח :

4. רמב"ן על שמות פרק יב פסוק ו

... ומנחה לשון מנוחת השמש והשקט אורו הגדול, כדמתרגמינן למנח יומא (בראשית ג ח), והן מנחה גדולה ומנחה קטנה שהזכירו חכמים (ברכות כו:): ...

(a) שפתי כהן על ויקרא פרק ב פסוק א

ונפש כי תקריב קרבן מנחה. ידוע כי זמן המנחה הוא אחר שנטו צללי ערב שהוא זמן מדת הדין תחילת ממשלתו, והוא זמן מדתו של יצחק שהוא מתגבר עליה שלא תחול בחזקה, וזהו מנחה מלשון מנוחה, וכן תרגם אונקלוס (בראשית ג', ח') לרוח היום למנח יומא, וכתב ריקאנטי ז"ל נקרא זה הקרבן מנחה לשון מנוחה, לשון והנחה למדינות עשה (אסתר ב', י"ח), מלשון הניחו את רוחי (זכריה ו', ח') עד כאן. ואמר ונפש מלשון הנפשה שפירוש נחת רוח שכשיש חרון אף בעולם ויש צדיק בעולם שעומד ומתפלל ומסלק החרון אף על ידי תפלותיו מהעולם, על ידי נפשו הטהורה והזכה, וכן נפש עם המלה והכולל בגימטריא טהרה וברה, או טהורה ברה:

(b) של"ה מסכת פסחים מצה עשירה - דרוש חמישי

תלו... ואפשר לתרץ, כי לא מצינו לבונה רק בקרבן מנחה, ויצחק תיקן תפילת מנחה (ברכות כו ב). ואפשר שתקנו בעת שהיה נעקד על גבי המזבח. וכן מצאתי טעם הדבר, למה נקראת תפלת 'מנחה' יותר 'מנחה' משאר תפילות, הלא כולם הם מנחה לה' יתברך. אלא הענין, יצחק חשב אין עולה בלא מנחה, וחשב שלא יעלה לעולה הגונה, על כן תיקן תפילה במקום מנחה. ועל כן קוראין זו התפילה מנחה.

(c) תורה תמימה הערות בראשית פרק כד

(לו) ...וע' בתוס' פסחים ק"ז א' חקרו ועמלו הרבה לפרש שורש שם תפלת מנחה וטעם שם זה, וכתבו טעמים רחוקים, ולי נראה פשוט, דכמו תפלות שחרית וערבית נקראות על שם מצב תקופת ואויר היום, שחרית - ע"ש שחר, ערבית - ע"ש ערב, כך מנחה נקראת ע"ש אויר היום באותו הזמן, והוא כי השם מנחה יונח על שפלות וירידה, כמו והי' כאשר יניח ידו, וידוע דמשהגיע זמן תפלת המנחה מתחלת השמש להשפל ולירד, ועל שם זה נקראת התפלה, וכמו תפלת שחרית וערבית. וע"ע מענין שם זה בס' אבודרהם:

על הסוק דריש פרשה ויקרא (ב' א') ונפש כי תקריב מנחה. מה שתנה מנחה שנאמר בה נפש (כי תקריב). ולא איש או ארס. או גם בלא תהארי המקריב. רק וכי תקריב מנחה. או ואם מנחה קרבנו. כמו סגנון הלשון בפרשה שם. ואם מן הצאן קרבנו. ואם מן העוף קרבנו). אמר הקב"ה מי ידרכו להביא מנחה (שהוצאותיה מעטות) — עני (סאין) לו לקרבן יותר שזה מזה). מעלה אני עליך כאלו הקריב נפשו לפני. ע"כ

/ ובצירוף דברים אלה יתבאר ויטעמו מאד דברי הטור. כי יען אשר בזמן תפלת המנחה אדם עומד מרוד בעסקיו ובפרנסתו הוא מניח אותה ומתפלל ופרנסת אדם היא חייו ונפשו. לכן נחשבת תפלה זו לפני הקב"ה כאלו הקריב נפשו. והקרבן נפש כאלוה בקרבן מנחה. ולכן על שם זה נקראת תפלה זו בשם 'מנחה'. יען כי יש בה המעלה מן קרבן מנחה שהיא כמל הקרבן הנפש. כאמרו.

בכרול הוא בשביל משנתו שאינה סדורה בסיו. והיו חכמים מיוחדים בכשרון הסודר בלמודו. וכמו בתענית שם. מסדר מתנייתו. וביומא (ליח ב') מסדר אגדתו. ואחד החכמים אמר על עצמו. אנו סדרנו אנו (פסחים ק"ה ב'). ובירושלמי טיכה סוף פרק א' מבורא. שהי לחם בית מדרש מיוחד בשם 'בית סודא'. והיתה תעודתו ללמד לסדר בסדר ומשטר. ועיין בתולין קל"ו ב'. ריש סודא בבבל. וברשיי שם. וצ"ע.

ובזה יובן מה שסיר אחר מאמר זה בעירובין (ס"ט) אם עושה אדם תורתו חבילות וכו'. ועפ"י פירש"י. כמו שהבאנו. דהכונה הכל ביחד. בלא סדר. — מיד אחרי זה תבאה ברייתא. כיצד סדר משנה. ובאה הברייתא כאן בענינה ובמקומה ובב"מ (פ"ד ב') הקיפתנו חבילות תשובות.

ויצא יצחק לשוב כשדה לפנות ערב (כ"ד ס"ג)

בפס' ברכות (כ"ו ב') אמרו. יצחק תיקן תפלת מנחה. שנאמר ויצא יצחק לשוב כשדה לפנות ערב. אין שיהא אלא תפלה. שנאמר (תהלים, ק"ב א') תפלה לפני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחה. ע"כ.

ואין לפרש לשוב מענין טיול. יען כי לא מצינו בכל המקרא פעל זה במצבו טיול. ורק מענין דבור. כהפסוק הנזכר. ולפני ה' ישפך שיחה. וכן ישירו בי יושבי עזר (שם. ס"ט י"ג). ואחרי כי אין מדרך האדם לדבר לצמצו בלא חבר ורע. לכו מפרש שהוא מענין תפלה. ועיין דרכיב שיצא לפנות ערב סוף לדרוש דמוכס על תפלת המנחה. שהיא לאחר חצות היום. משש שעות ומחצה. וכבר נקרא הזמן ההוא בשם בין הערבים.

[ולא נתבאר יחס שם מנחה לענין התפלה שאחר חצות היום. כי אעפ"י שפצינו הלשון מנחת הערב (פ"ב ט"ז ט"ה. תהלים קמ"א ב'. ודניאל ט' כ"א). אך כמו כן מצינו גם שם מנחת הבקר (פרשת תצוה. כ"ט מ"א). ומלא אולמא לכנות התפלה שאחר חצות היום בשם מנחה יותר מחפלת שהיית וערבית. ועיין במגן אברהם שהקד בענין שם זה. אבל לא החליט דבר. אלא שנתראה לי בחכונת שם זה ויחוסו לתפלת הצהרים עפ"י מה שכתב המגן א"ח בסימן רל"ב בסמיכות למאמר הו"ל בברכות (ר' ב') לעולם יאז אדם וזיר בחפלת המנחה. וכתב בסעם הדבר. מפני שתפלת השחר ומנה ידוע לאדם בבקר בקומו משכבו ותפלל עוד קודם שהיה טרוה בעסקיו. וכן תפלת ערבית בלילה ומנה ידוע בשוכבו לביתו והוא פנוי מעסקיו. אבל תפלת המנחה שהיא באמצע היום. בעצם טרדת האדם בפרנסתו צריך האדם לשים אותה אל לבו לזכור ולפנות מכל עסקו ולהתפלל אותה. ולכן אם הוא עושה כן סכרו הרבה מאוד. ע"כ דבריו.]

ואני אוסיף מלת ותבלין לדבריו עפ"י מה שאמרו בפס' מנחות (ק"ד ב')

ותחי' לו לאשה ויאחזק (כ"ד ס"ג)

ראה לפנינו בפרשה קדושים בפסוק ואחבת לרעך כמוך (וי"ט י"ח) השייך לפסוק זה.

ויוסף אברהם ויקח אשה (כ"ה א')

ועל זה אמרו בב"ק ע"ב ב'. שטכאן יסוד למאמר בני אדם. ששים סכאובים באים לאיש ששומע קול אכילה. שאדם אוכל והוא אינו אוכל. וזה רמזו בפסוק זה. דמקודם כתיב ויבאין יצחק (את רבקה) האחלה ותו"ל לו לאשה ויאחזה. ושוב כתיב ויוסף אברהם ויקח אשה. ומירש"י. שמעם מתיי יצחק נתקנא בו. עכ"ל. והלשון 'אכילה' שבגמרא הוא לשון נקיה לזיוג אישות. מעין לשון הפסוק במשלי (ל' כ') אכלה ומחתה פיה. ובחז"ל (כתובות ס"ה ב') ואוכלת עמו מליל שבת לליל שבת. עיי"ש.

וקרוב לבאר עפ"י זה את המסופר בגדת החרובן (גטין נ"ח א'). כי בעת שהתעללו הרוסים ביהודים היו קושרים את נערי בני ישראל בכרעי מטחם ולעיניהם משפשו מטותיהם כדי שיצטערו. ושאל אחד הנערים אישה מרומם בתורה עונס כזה. והואה לו חבירו את הפסוק בתוכחה (פ' תבא) גם כל חלי וכל מדה אשר לא כתובה בספר הזה. וכתב מהרש"א בבאור חרובי. ויען שהוא דבר מנונה לא כתבה התורה מפורש. עכ"ל. אבל עם כל זה לא נתבאר אישה מרומם מחלה בענין זה. שחלה זה בלשון כל חלי. אך לפי הנכרא דב"ק שהבאנו שאפשר לשיים מחלות (נפש לשון צומא) לבא לרגלי צער זה. נחא שמרומם זה בלשון כל חלי.

5. וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם...

(a) משך חכמה על ויקרא פרק כז פסוק לג

(בהפטרות שבת הגדול במלאכי ג' פסוק ד) וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכו' - הנה מתוק הוא דבר המתוק מצד עצמו, אבל ערב הוא דבר הנתמזג ונתערב מתערובת מינים שונים שיהיו מתבשמים זה מזה, וכמו קטרת שהיה מעורב חלבנה עמהם ובכללותם היה ערב (ע' כריתות ו:) ומנחה אינה באה בשותפין (מנחות קד:) רק ביחיד שנאמר נפש, (ויקרא ר"פ ב) וצבור מביאין מנחה אחת, (ה' מעשה הקרבנות יב-ג) דכתיב בהו כל נפש הבאה לייעקב, (בראשית מו, כו) שהיו עובדין לה' אחד והן אחד, אבל בעשו כתיב נפשות (בראשית לו, ו) שהיו עובדין לע"ז הרבה כדאמר במדרש, (ויקרא רבה ד-ו) וזה שאמר וערבה לה' מנחת יהודה כימי עולם, שלא היה בהן עו"ג בדורו של הבל והמנחה ערבה, שנתבשמו זה מזה ונעשו נפש אחד. וזה הכונה בשופטים ו' וידל ישראל מאוד, ואמר בילקוט (שם סימן ס) שלא היה בידן להקריב מנחה שנאמר ואם דל הוא כו', פירוש שלא היה ביניהן חיבור וקישור זה לזה, שנפרדו זה מזה, שהיו עובדין לבעל ולאשרה ולא היו מקושרין להאחד היחיד המקשר כולם כאחד, והיו נפרדין ואין שותפין מקריבין מנחה. ולכן בסוף א"ל צליל לחם שעורים (ז, יג) זה מנחת העומר, שהיו נחשבין לצבור וכלליותם שקול כנגד כל מדין ועמלק, שכל אחד מישראל שקול הרבה ויכולין להקריב מנחה, ושעורים ליכא ביחיד רק בצבור. ודו"ק.

או יאמר, שמנחה אינה באה בשותפין רק בצבור, ולכך בזמן שהיו ישראל נחלקין לשתי ממלכות לא ערבה מנחת יהודה וירושלים, שהיו מקריבין בכמות והוי יהודה כשותפין, אולם לעתיד שיתקיים נבואת יחזקאל ל"ז ולא יהיו עוד לשני גוים כו' ורועה אחד יהיה לכולם, אז בהיות כל ישראל כאחד ועיניהם נשואות למזבח ה' בירושלים אז תערב לה' מנחת יהודה וירושלים ודו"ק.

(b) סדר תפלת מוסף לראש השנה: "ויעשו כלם אגדה אחת לעשות רצונך בלבב"

- לשון "אגודה"
- ספר שמות פרק יב:כב: "ולקחתם אגדת אזוב"

(c) מגילת אסתר פרק ג

- פרק ג:(ח): "ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתייהם שנות מכל עם ואת דתי המלך אינם עשים ולמלך אין שוה להניחם"
- פרק ד:(טז): "לך כנוס את כל היהודים ... ובכך אבוא אל המלך ..."

6. תוספות מסכת פסחים דף קז עמוד א

סמוך למנחה - תימה אמאי קרי ליה מנחה דאי משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים הלא גם בשחר קריבה מנחת חביתין ומנחת תמיד וי"ל בשחר יש שם אחר תפלת שחרית ועוד דאמרינן בפרק קמא דברכות (דף ו:): הוי זהיר בתפלת מנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת מנחה ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה ולכך קרי ליה תפלת מנחה שאז היה שעת רצון.

• ספר דבר יעקב

יג] בא"ד - ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה ולכך קרי ליה תפילת מנחה שאז היה שעת רצון - המג"א [סימן רלב-א] מוכיח מזה שלכתחילה עיקר זמן תפלת מנחה הוא מנחה קטנה, שהוי עת רצון מפני שאז קרב המנחה עם תמיד של בין הערביים. וכן שיטת הרמב"ם [תפילה ג-ב] שלכתחילה זמן מנחה בזמן מנחה קטנה. הב"י [סימן רלג-א] מביא שהרא"ש חולק וסובר שזמן מנחה לכתחילה הוא מנחה גדולה. המ"ב [סימן רלג-א] מביא המחלוקת.

שיעור מצות אכילת מצה בליל הסדר

משה שווערד

1. רמב"ם יד החזקה - הלכות חמץ ומצה פרק ו

(א) מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר שנאמר (שמות י"ב) בערב תאכלו מצות בכל מקום ובכל זמן ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח אלא זו מצוה בפני עצמה ומצותה כל הלילה אבל בשאר הרגל אכילת מצה רשות רצה אוכל מצה רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות אבל בליל חמשה עשר בלבד חובה ומשאכל כזית יצא ידי חובתו:

2. קרבן אורה על מסכת מנחות דף לח/א

...ולא דמי להא דאמרינן בעלמא בירושלמי (הובא בתוס' קידושין ל"ח ע"א) הא דלא דחי עשה (דמצוה) [דמצה] ל"ת דחדש גזירה כזית ראשון אטו כזית שני אע"ג דשיעור כזית לא נאמר אלא שלא יפחות אבל אם מוסיף לכאורה ג"כ בכלל מצוה הוא דהתם כל שאכל כזית יצא ידי חובתו ועל שני חל עליו איסור חדש ...

3. שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן תמח

(ז) אך יש ראי' מהא דפרק ערבי פסחים [קז ע"ב] רבא הוה שתי חמרא כולי מעלי יומי דפסחא כי היכי דניכול מצה טפי לאורתא. ואף דיוצאין בכזית אחד. חשיב מצוה מה שאוכל אחר כך. הכי נמי חשיב מצוה אם תוקע כל היום. ועל כן הותר התקיעה לשם זה כמו נטילת לולב לאנשי ירושלים. וזה ברור:

4. ספר דבר שמואל [קז:]

דניכול מצה טפי. מהלשון טפי, מוכח כמב"ל מפראג דיש מלוח כשאוכל יותר מכזית, ועי' שד"ח מטרת חו"מ סי' י"ד סוף אות י', (הערת ח"א). וראב"ט משי"כ להלן דף ק"ח ע"א בחוד"ה כולכו בשם המב"ל מפראג.

5. ספר מקראי קדש [פסח ח"ב סימן מח]

אם יש ענין לאכול מצה שמורה בכל הסעודה שבלייל הסדר

[בהגדה „אמרי שפר“ להנצי"ב כתב בפתיחה, דבאמת אם אפשר לאכול שמורה כל הסעודה, ראוי לעשות כן, כמבואר בפסחים (דף לו) הא ביו"ט ראשון, ופרש"י סעודת ליל ראשון, אלמא דכל הסעודה ראוי להיות כן, משום דאע"ג שיוצאים בכזית ראשון מ"מ כל זמן שאוכלים הרי"ו מצוה וכמש"כ ב"העמק שאלה" סימן נג אות ד וכו', עכ"ל. [ועיין לשון הרמב"ם (הלי' חו"מ פ"ו ה"א): מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר וכו' "ומשאכל כזית יצא יד"ח"].

הסיבה בכל הסעודה

והנה עיקר דבריו דאע"ג שיוצאים בכזית ראשון מ"מ כל זמן שאוכלים ה"ו מצוה, מפורש כן בספר "גבורת ד" (למהר"ל מפראג, פ"ח ד"ה שמש) ודבריו הובאו בב"ח

סימן תעב לענין הסיבה בכל הסעודה שכתב שם: ומהא דקאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מצה בהסיבה יצא יש לי ללמוד מדקאמר בדיעבד יצא שכל מה שאוכל מצה בליל פסח לכתחילה צריך הסיבה, דאע"ג דיוצא בכזית אחד אם אכל הרבה הכל היא מצוה אחת, ויותר עדיף שיהיה כל אכילתו במצוה, ולפיכך יש לו לאכול כל האכילה של מצה בהסיבה שהוא דרך חירות וכו' כי אכילת כזית שאמרו חכמים בכל מקום היינו לענין זה שיוצא בו, אבל אם אכל יותר הכל נחשב אכילת מצה של מצוה ולפיכך למה יבטל עצמו מן המצוה וכן פירש הרמב"ם, עכ"ל. [וכמ"ש מלשון הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה

✓ ובמקום אחר הבאתי ראיה לדברי הנצי"ב מההיא דפסחים (דף קז ע"ב): רבא הוה שתי חמרא כולא מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגרריה לליביה דניכול מצה טפי לאורתא. ולכאורה תמוה, מה תועלת יוצא מזה שיאכל טפי מכיון דשיעור אכילת מצה הוא בכזית ולמה יהדר לאכול מצה טפי, אלא משמע דכשאוכל טפי גם התוספות על השיעור נכנס בכלל מצות עשה דאכילת מצה. [אולם אחרי העיון יש לפקפק בהוכחה זו, דהא בריש ערבי פסחים תנן, ערב פסח סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, ופירש"י, כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה, ומכיון דבמצות עשה דאכילה יש הידור לאכול לתיאבון, א"כ י"ל דלא נתכוין רבא לאכול הרבה, אלא רצה לקיים מצות אכילת הכזית בהידור, ומדויק מאד לשון הגמרא, כי היכי דנגרריה לליביה דניכול מצה טפי, כלומר, לא שיאכל טפי אלא דנגרריה לליביה טפי ויאכל הכזית בתיאבון. אך בברכות (דף לה ע"ב) יש קצת שינוי לשון, דבפסחים הגירסא היא 'דניכול', ואפשר לפרש דרצה דנגרריה ליביה שיהיה לו תיאבון לאכול הרבה, אבל לא שיאכל באמת הרבה רק שיהא תאב הרבה, אבל בברכות גרסינן 'וניכול מצה טפי', ומשמע דרצה שיאכל טפי, ומזה יש משמעות דאכילת יותר מכשיעור נעשה חלק מגוף המצוה.

6. ספר מועדים וזמנים ס' רמא [ח"ג]

והגאון בעל „אבני נזר“ זצ"ל מפרש במשנה דבבבלי ט"ו מצוה קיומית בכל כזית וכזית, ולכן אסור לאכול בערב פסח שיהיה בלילה רעב ויאכל מצה טפי ויקיים המצוה טפי, וכן מבואר בגמרא להלן (קז:): דרבא הוה שתי חמרא כולי מעלי יומי דפיסחא כי היכי דניגרריה לליביה דניכול מצה טפי לאורתא ע"ש, הרי שמצוה לאכול מצה טפי בליל פסח, ולכן אסור לאכול בערב פסח שיהיה לו בלילה תיאבון ויאכל טפי, וא"ש טעם רש"י ורשב"ם דבעינן שיאכל לתיאבון דוקא, אבל לע"ד לכאורה קשה דלאכול הרבה מצה אינו הידור מצוה כלל רק חיוב מצוה הוא שרוצה לזכות טפי במצות, ורש"י ורשב"ם כאן הא מפרשי להדיא דהוה הידור מצוה, ועיין היטב בדברינו בח"ב (סימן קט"ז), שוב מצאתי

ברמב"ם ספ"ו דחמץ ומצה שמביא באמת דחכמים הראשונים היו מרעיבין עצמן ערב פסח כדי שיאכל מצה בתיאבון ויהיו מצות חביבות עליו ע"ש, הרי דמפרש באמת מטעם חיוב מצוה וא"ש לטעם הנ"ל, אבל אולי הוא קאי למה שפירש מתחמים ראשונים שהיו מרעיבין עצמן ערב פסח ביאר דהיינו שיהיה המצוה חביבה עליו ולא מטעם הידור מצוה, וע"כ גלע"ד דדעת רש"י ורשב"ם דהוה הידור מצוה טעם אחר, דכשתאב ומשביע בזה רעבונו האכילה חשובה וע"כ הידור מצוה לאכול כשרעב ואכילתו חשובה ב).

7. ספר מועדים וזמנים ס' רמא [הוספה בח"ח]

ובאבני נזר פירש שיאכל מצה לתיאבון היינו שיאכל בלילה הרבה, שבכל מה שאוכל מקיים מ"ע, וכלשון הגמרא ק"ו: „דניגרריה לליביה דניכול מצה טפי לאורתא“, אבל לדברינו ההסבר דכשתאב ומשביע רעבונו האכילה חשובה, ולכן אין לאכול בערב פסח. ולע"ד נראה להביא ראיה לדברי האבני נזר זצ"ל, שבגמרא

(מ.) איתא „בציקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה“, ותמהני היאך שרינן לו למלא כריסו ממצה שאינה משומרת, שהרי כשיצטרך לאכול הכזית מצה לחובה לא יתאב לאכול, והוה ליה למעט ולאכול פחות ממלוי כרס כדי שיאכל מצה בעודו תאב, ויקיים המ"ע דמצה כהלכתה ובהידור, ולמה שרינן ליה לאכול בשיעור מלוי כרס. אבל לשיטת האבני נזר הדברים מאירים, שיסוד החיוב לאכול לתיאבון היינו שיאכל יותר מצה, אבל אם בלא"ה אין לו אלא כזית מצה בלבד, אין טעם למונעו מלאכול ולמלא כרסו.